Євдокимова Наталія, Кір'ян Світлана. Сучасний стан обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків України. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2026. Випуск 2. С. 41-52.
DOI: https://doi.org/10.35774/ibo2026.02.041

УДК 336.71:336.22:657.2
JEL Classification: G21; H25; M41; M48

Євдокимова Наталія
канд. екон. наук, доцент кафедри
фінансово-економічних дисциплін
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна
E-mail: evdokimovanatalia1976@vgpk.edu.ua
ORCID: 0009-0007-1034-560X
Кір'ян Світлана
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і обліку
Приватний заклад «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»
м. Київ, Україна
E-mail: s_kiryan@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0434-0577

СУЧАСНИЙ СТАН ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація

Вступ. *У статті розглядається сучасний стан обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків в Україні в умовах фіскальної нестабільності, змін у податковому законодавстві та необхідності гарантування фінансової стійкості банківської системи в період воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена зростанням фіскальної значущості банківського сектору, а також ускладненням процесу узгодження фінансового обліку, що ведеться відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), із вимогами податкового обліку. Особливу увагу приділено змінам ставок податку на прибуток підприємств для банків, впливу коригувань податкової політики на фінансові результати й податкові зобов'язання, а також ролі обліково-аналітичних інструментів у забезпеченні точності, прозорості та ефективності податкових розрахунків.*

Методи*. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема методи аналізу і синтезу, системного підходу, порівняння, узагальнення, групування та статистичного аналізу. Застосування цих методів дало змогу дослідити сучасний стан обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків України, визначити особливості відображення податкових зобов'язань в обліку та оцінити вплив податкового законодавства на фінансові результати банківської діяльності. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України з питань оподаткування та бухгалтерського обліку, матеріали Національного банку України, Державної податкової служби України, фінансова та податкова звітність комерційних банків, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблем обліку, аналізу й оподаткування банківських установ.*

© Євдокимова Наталія, Кір'ян Світлана, 2026

Результати. *У ході дослідження систематизовано нормативно-правові засади оподаткування комерційних банків України та визначено ключові відмінності між фінансовим обліком, що здійснюється відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), і податковим обліком. Основну увагу приділено особливостям визнання резервів під очікувані кредитні збитки, списання безнадійної заборгованості, переоцінки фінансових інструментів, формування відстрочених податкових активів і перенесення податкових збитків на майбутні періоди. На основі аналізу динаміки фінансових результатів і сплати податку на прибуток банківською системою України за 2022–2026 роки визначено особливості формування податкового навантаження та його розподілу між банківськими установами. Встановлено, що у 2025 році ефективна ставка оподаткування банківського сектору перевищила номінальну ставку 25 %, а розподіл податкових платежів характеризувався значною концентрацією, зокрема частка найбільшого державного банку становила майже 70 % загальної суми сплаченого податку на прибуток. Розроблено структурну модель обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків, яка передбачає взаємодію нормативно-правової, інформаційної, методичної, організаційної та технологічної підсистем. Ідентифіковано основні проблеми функціонування наявної системи, серед яких нестабільність податкового регулювання, недостатній розвиток інструментарію прогнозування податкового навантаження, обмежена інтеграція податкової інформації в систему управлінської звітності та недостатній рівень автоматизації податкових розрахунків.*

Перспективи. *Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням методичного інструментарію обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків України в умовах трансформації податкового законодавства та цифровізації фінансового сектору. Пріоритетними напрямами є розроблення моделей прогнозування податкового навантаження з урахуванням альтернативних макроекономічних і регуляторних сценаріїв, удосконалення методик узгодження показників фінансового та податкового обліку, а також формування стандартизованих аналітичних регістрів для підвищення прозорості податкових розрахунків. Важливим напрямом є інтеграція цифрових технологій та автоматизованих систем оброблення даних у процеси податкового планування, контролю й аналізу. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на оцінювання впливу змін податкового навантаження на фінансову стійкість, прибутковість і кредитний потенціал банків, а також на обґрунтування підходів до формування стабільного та передбачуваного податкового середовища для банківської системи України.*

Ключові слова: *обліково-аналітичне забезпечення, оподаткування банків, податок на прибуток, комерційні банки, податкове навантаження, відстрочені податки, фінансова звітність, МСФЗ.*

Вступ.

Банківська система є ключовою ланкою фінансового посередництва, від стабільності та ефективності якої залежить здатність економіки акумулювати заощадження і трансформувати їх в інвестиції. Водночас банки є одними з найбільших платників податків: у 2025 р. банківський сектор України нарахував 84,8 млрд грн податку на прибуток [5; 8], що становило значну частку надходжень цього податку до державного бюджету. Специфіка банківської діяльності – висока частка резервів під кредитні ризики у витратах, переважання фінансових інструментів в активах, залежність фінансового результату від переоцінки та ефективної процентної ставки – зумовлює істотні розбіжності між фінансовим і податковим обліком, а отже, потребує розвиненого обліково-аналітичного забезпечення оподаткування.

Актуальність теми посилюється безпрецедентною нестабільністю фіскального режиму банківського сектору. Упродовж 2023-2026 рр. законодавець чотири рази змінював базову ставку податку на прибуток банків: у 2023 р. її було підвищено з 18 % до 50 %, на 2024 р. спочатку встановлено 25 %, а згодом повернуто 50 %, у 2025 р. застосовано 25 %, а з 2026 р. знову запроваджено 50 % з одночасною забороною врахування збитків минулих років. Кожна така зміна вимагає від банків перерахунку поточних і відстрочених податкових зобов'язань, коригування бюджетів, стрес-тестування капіталу та переналаштування інформаційних систем.

За цих умов обліково-аналітичне забезпечення оподаткування перетворюється з допоміжної функції на стратегічний інструмент управління фінансовою стійкістю банку. Йдеться не лише про правильність розрахунку податку, а й про здатність банку прогнозувати податкове навантаження за альтернативними сценаріями, оцінювати вплив фіскальних рішень на достатність капіталу та кредитний потенціал, забезпечувати прозорість податкової інформації для регулятора, інвесторів і суспільства. Дослідження сучасного стану такого забезпечення, виявлення його проблем і напрямів

удосконалення становить важливе наукове та практичне значення.

Обліково-аналітичне забезпечення оподаткування комерційного банку в науковій літературі розглядається як сукупність нормативних, методичних, інформаційних, організаційних і технологічних елементів, що забезпечують формування, обробку, аналіз та подання інформації, необхідної для визначення податкових зобов'язань, управління податковими ризиками й обґрунтування управлінських рішень. В Україні така система функціонує на перетині трьох регуляторних площин: Міжнародних стандартів фінансової звітності [МСФЗ], які банки застосовують обов'язково; Податкового кодексу України [ПКУ], що визначає порядок обчислення податку на прибуток на основі фінансового результату з подальшими податковими різницями [6]; та нормативних актів Національного банку України [НБУ], що регламентують план рахунків, статистичну й наглядову звітність [2; 5].

Проблема полягає в тому, що чинна система формувалася в умовах відносно стабільного податкового режиму, а її перевірка на стійкість відбулася лише останніми роками, коли фіскальна політика щодо банків набула яскраво вираженого ad hoc характеру. Виявилися суттєві прогалини: відсутність уніфікованих аналітичних регістрів узгодження даних фінансового та податкового обліку; недостатній розвиток інструментарію прогнозування податкового навантаження; слабка інтеграція податкової інформації в систему управлінської звітності та планування капіталу; обмежена автоматизація податкових розрахунків, особливо в частині відстрочених податків і податкових різниць за резервами.

Додатковим викликом є нерівномірний розподіл податкового навантаження між банками, зумовлений відмінностями в структурі активів, обсягах списання безнадійної заборгованості та накопичених податкових збитках, що робить агреговані показники ефективної ставки оподаткування сектору малоінформативними для окремої установи. Отже, постає потреба в комплексній оцінці сучасного стану обліково-аналітичного забезпечення оподаткування банків і визначенні шляхів його адаптації до умов фіскальної невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика оподаткування банків має розвинену теоретичну базу у світовій літературі. Фундаментальні засади впливу податків на банківську діяльність закладено в праці Demirgüç-Kunt & Huizinga [15], де на міжнародних даних доведено, що банки значною мірою перекладають податковий тягар на клієнтів через процентну маржу. Albertazzi & Gambacorta [9] на вибірці банків розвинених країн установили, що підвищення податку на прибуток лише частково знижує прибутковість банків, оскільки вони компенсують його зростанням чистого процентного та комісійного доходу.

Аналогічні висновки для банків Європейського Союзу отримали Chiorazzo & Milani [14], продемонструвавши асиметричну реакцію банків на зміну ефективної ставки залежно від рівня конкуренції на ринку.

Окремий напрям досліджень присвячено спеціальним банківським податкам і зборам, запровадженим після глобальної фінансової кризи. Devereux, Johannesen & Vella [16] довели, що європейські банківські збори, прив'язані до зобов'язань, справді стимулювали банки збільшувати частку власного капіталу, однак одночасно підвищували ризикованість активів.

Buch, Hilberg & Tonzer [12] на прикладі німецького банківського збору показали, що його вплив на кредитування та ставки залежить від розміру банку й моделі бізнесу. Capelle-Blancard & Havrylchyk [13] визначили, що перекладання банківського збору на клієнтів відбувається переважно в сегментах із високою ринковою владою банків.

Schepens [24] та Gambacorta, Ricotti, Sundaresan & Wang [19] дослідили вплив податкових стимулів на структуру капіталу й зобов'язань банків, а Horváth [20] – взаємодію податкової та пруденційної регуляції.

Обліковий вимір оподаткування банків розкрито в дослідженнях Beatty & Liao [11], які систематизували емпіричну літературу з фінансового обліку в банківській сфері, зокрема щодо

резервів під кредитні збитки як ключового джерела дискреційності. Andries, Gallemore & Jacob [10] довели, що податкове трактування резервів під кредитні збитки безпосередньо впливає на прозорість банківської звітності: там, де резерви визнаються з метою оподаткування, банки формують їх своєчасніше. Gallemore, Gipper & Maydew [18] розглянули банки як посередників у податковому плануванні, а Merz & Overesch [22] та Huizinga, Voget & Wagner [21] – механізми переміщення прибутків міжнародних банків під впливом податкових диференціалів.

В українській науковій літературі питання оподаткування банків розглядаються переважно в контексті фіскальної політики та фінансової стабільності. Sirenko, Baryshevskaya, Poltorak & Shyshpanova [25] досліджували стан і тенденції міжбюджетного регулювання в умовах фіскальної децентралізації, підкреслюючи значення стабільних податкових джерел.

Ромашко та Крихівська [7] на основі наглядової статистики НБУ оцінили взаємозв'язок податкового навантаження та прибутковості банків у 2020–2025 роках і виявили, що подвоєння ставки податку не призвело до падіння прибутковості сектору, однак істотно змінило структуру розподілу прибутку.

Позиція НБУ [4] щодо чергового підвищення оподаткування банків містить оцінку впливу «екстраподатку» на капітал і кредитний потенціал банківської системи.

Разом з тим, у наявних публікаціях недостатньо уваги приділено власне обліково-аналітичному забезпеченню оподаткування банків як цілісній системі, а також його адаптації до умов нестабільного фіскального режиму, що й визначає спрямованість цього дослідження.

Мета.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків України, визначення його структурних елементів і ключових проблем, а також обґрунтування напрямів удосконалення в умовах нестабільного фіскального середовища.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: систематизувати нормативно-правову базу оподаткування банків в Україні та її зміни у 2023–2026 рр. та ідентифікувати основні точки розбіжностей між фінансовим обліком за МСФЗ і податковим обліком банків; проаналізувати динаміку фінансових результатів і податкових платежів банківської системи; окреслити структуру обліково-аналітичного забезпечення оподаткування банку; виявити проблеми чинної системи та запропонувати шляхи їх вирішення.

Методологія дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять методи наукової абстракції, аналізу й синтезу (при систематизації нормативної бази та структуруванні обліково-аналітичного забезпечення), порівняльного аналізу (при зіставленні вимог МСФЗ і ПКУ), статистичного аналізу динаміки та структури (при оцінці фінансових результатів і податкових платежів банків), а також системного підходу при формулюванні пропозицій. Інформаційною базою є Податковий кодекс України [6], закони України [2; 3], нормативні акти й наглядова статистика НБУ [4; 5], публікації Державної податкової служби [ДПС] України [1] та наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів.

Результати.

Нормативно-правова база оподаткування банків в Україні. Оподаткування прибутку банків регулюється розділом III ПКУ на загальних засадах для платників податку на прибуток: об'єктом оподаткування є фінансовий результат до оподаткування, визначений у фінансовій звітності за МСФЗ, скоригований на податкові різниці, передбачені статтями 138–141 ПКУ [6].

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2] закріплює обов'язковість застосування МСФЗ банками, а НБУ встановлює план рахунків та порядок складання фінансової і статистичної звітності. Таким чином, податковий облік банку є похідним від

фінансового, а якість обліково-аналітичного забезпечення оподаткування безпосередньо залежить від якості облікових політик за МСФЗ.

Ключовою особливістю останніх років стала трансформація фіскального режиму банків. Встановлено, що у листопаді 2023 р. ставку податку на прибуток банків було тимчасово підвищено до 50 % із застосуванням до прибутку за весь 2023 р.; для 2024 р. передбачалася ставка 25 %, однак наприкінці 2024 р. її повторно встановлено на рівні 50 %; у 2025 р. застосовувалася ставка 25 %; Законом України від 03.12.2025 № 4698-IX [3] на 2026 р. знову запроваджено ставку 50 % з поширенням її на оподаткування дивідендів, що виплачуються банками, і забороною врахування збитків минулих років при визначенні об'єкта оподаткування [1]. При цьому суми від'ємного значення не втрачаються, а зменшуватимуть фінансовий результат до оподаткування з 1 січня 2027 року.

Такі зміни мають безпосередні облікові наслідки.

По-перше, зміна ставки в межах звітного року вимагає перерахунку відстрочених податкових активів і зобов'язань за ставкою, що очікується до застосування в періоді реалізації (згідно з МСБО 12), причому ретроспективне підвищення ставки означає визнання додаткових витрат з податку на прибуток у тому періоді, коли закон набув чинності.

По-друге, тимчасова заборона перенесення збитків зумовлює необхідність переоцінки ймовірності відшкодування відстрочених податкових активів і може призвести до їх часткового знецінення з подальшим відновленням.

По-третє, застосування підвищеної ставки до дивідендів впливає на розрахунок авансових внесків і планування розподілу прибутку державними банками.

Розбіжності між фінансовим і податковим обліком банків. Проведений порівняльний аналіз дав змогу виокремити основні точки розбіжностей, які формують податкові різниці та потребують окремих аналітичних регістрів (табл. 1).

З таблиці 1 можна зробити висновок, що найбільш чутливими для банків є податкові різниці, пов'язані з резервами та списанням безнадійної заборгованості, що підтверджується практикою 2025 р., коли значне збільшення податкового зобов'язання найбільшого державного банку було зумовлене саме списанням безнадійних кредитів [8]. Такий ефект узгоджується з висновками Andries, Gallemore & Jacob [10] про те, що податкове трактування кредитних резервів є ключовим чинником і прозорості звітності, і податкового навантаження банків.

Таблиця 1. Основні точки розбіжностей між фінансовим обліком за МСФЗ та податковим обліком комерційних банків України

Об'єкт обліку	Фінансовий облік (МСФЗ)	Податковий облік (ПКУ)
Резерви під очікувані кредитні збитки	Визнаються за моделлю очікуваних кредитних збитків МСФЗ 9 на основі професійного судження	Витрати на формування резервів визнаються, однак списання безнадійної заборгованості коригує фінансовий результат за правилами ст. 139 ПКУ
Списання безнадійної заборгованості	Припинення визнання активу за рахунок резерву без впливу на прибуток	Може збільшувати об'єкт оподаткування, якщо заборгованість не відповідає ознакам безнадійної за ПКУ
Переоцінка фінансових інструментів	Визнається у прибутку або іншому сукупному доході залежно від бізнес-моделі	Нереалізовані результати переоцінки окремих інструментів підлягають коригуванню
Процентні доходи	Визнаються за методом ефективної процентної ставки	Визнаються за даними фінансового обліку, окрім окремих операцій з пов'язаними особами
Збитки минулих років	Формують відстрочений податковий актив за умови ймовірності відшкодування	Переносяться без обмеження строку, однак у 2026 році їх урахування призупинено
Дивіденди	Розподіл прибутку, який не впливає на витрати	Авансові внески; у 2026 році оподаткування дивідендів банків за ставкою 50 %
Ставка податку	Застосовується очікувана ставка для відстрочених податків (МСБО 12)	Базова ставка 18 %, для банків – тимчасово 50 % (2023, 2024, 2026) та 25 % (2025)

Джерело: складено авторами на основі [6; 3; 1].

Динаміка фінансових результатів і податкових платежів банківської системи. Аналіз даних наглядової статистики НБУ [5] та аналітичних оглядів [17; 23] за 2022–2026 рр. свідчить про безпрецедентне зростання абсолютного та відносного податкового навантаження на банки (табл. 2).

Розраховано, що у 2025 р. при номінальній ставці 25 % співвідношення нарахованого податку до прибутку до оподаткування 211,6 млрд грн становило близько 40 %, тобто ефективна ставка істотно перевищувала номінальну. Це пояснюється як податковими різницями за списаною заборгованістю, так і тим, що частина податку 2025 р. формувалася з урахуванням перехідних положень попередніх періодів.

Таблиця 2. Динаміка фінансових результатів та податку на прибуток банківської системи України у 2022–2026 рр.

Показник	2022	2023	2024	2025	І півріччя 2026
Базова ставка податку на прибуток банків, %	18	50	50	25	50
Податок на прибуток, млрд грн	7,4	77,0	96,0	84,8	54,5
Чистий прибуток, млрд грн	24,7	83,0	103,7	126,8	54,0
Співвідношення податку до чистого прибутку, %	30,0	92,8	92,6	66,9	100,9
Рентабельність капіталу, %	…	59	52	50	…

Джерело: складено авторами за даними [5; 1; 23; 17; 8]; дані про податок за 2022–2024 рр. – сплачені суми, за 2025–2026 рр. – нараховані витрати з податку.

Більш характерним є розподіл навантаження: на один державний банк припало 58,9 млрд грн, або 69,4 % усього податку на прибуток банківської системи, тоді як його частка в чистому прибутку сектору становила лише 22,9 % [8]. Отже, агрегований показник ефективної ставки маскує суттєву неоднорідність, що ускладнює використання секторних даних для бенчмаркінгу податкового навантаження окремого банку.

За перше півріччя 2026 р., коли знову діяла ставка 50 %, витрати банків з податку на прибуток 54,5 млрд грн перевищили їх чистий прибуток 54,0 млрд грн, а чистий прибуток скоротився приблизно на третину порівняно з аналогічним періодом 2025 р. [17]. НБУ [4] оцінює, що очікуваний фіскальний ефект підвищеного оподаткування у 20 млрд грн супроводжується втратою 200–300 млрд грн майбутнього ресурсу для кредитування економіки через зменшення капіталу банків, а отже така оцінка кореспондує з результатами Devereux, Johannesen & Vella [16] і Albertazzi & Gambacorta [9] щодо впливу оподаткування на капітал і кредитну активність банків.

У країнах Європейського Союзу після 2010 р. додаткове фіскальне навантаження на банки реалізовано переважно у формі банківських зборів, база яких прив'язана до зобов'язань або ризикозважених активів, а не до прибутку. Як показали Devereux, Johannesen & Vella [16] та Capelle-Blancard & Havrylchyk [13], така конструкція створює стимули до зменшення левериджу і є менш проциклічною, ніж оподаткування прибутку за підвищеною ставкою.

В Україні, натомість, обрано модель тимчасового підвищення ставки податку на прибуток, яка є простішою в адмініструванні, однак генерує значну волатильність облікових показників, посилює залежність бюджетних надходжень від фази кредитного циклу та ускладнює формування довгострокових облікових оцінок, зокрема щодо відстрочених податків.

Наведені аналітичні дані демонструють, що обліково-аналітичне забезпечення оподаткування банків має відповідати не лише вимогам коректного розрахунку податку, а й завданням оцінки впливу фіскальних рішень на капітал, ліквідність і кредитний потенціал.

Структура обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційного банку та узагальнення нормативних вимог і практики банків, дало змогу окреслити структуру обліково-аналітичного забезпечення оподаткування як системи з п'яти взаємопов'язаних підсистем.

Нормативна підсистема охоплює зовнішнє регулювання (ПКУ, закони України, МСФЗ, нормативні акти НБУ, роз'яснення ДПС) та внутрішні документи банку (облікова політика, податкова політика, методики розрахунку податкових різниць, регламенти документообігу). Доведено, що в умовах частих змін законодавства критичним стає механізм оперативного оновлення внутрішніх методик і доведення їх до виконавців.

Інформаційна підсистема включає дані фінансового обліку за планом рахунків НБУ, аналітичні регістри податкового обліку, реєстри податкових різниць, дані про відстрочені податки, інформацію про списання заборгованості та переоцінку інструментів. Виявлено, що в багатьох банках податкові регістри ведуться поза основною обліковою системою, що створюють ризики розривів даних та ускладнюють аудиторську перевірку.

Методична підсистема визначає порядок трансформації фінансового результату в об'єкт оподаткування, методики розрахунку відстрочених податків за МСБО 12, підходи до оцінки ймовірності відшкодування відстрочених податкових активів, алгоритми стрес-тестування податкового навантаження та порядок розкриття податкової інформації у звітності.

Організаційна підсистема встановлює розподіл функцій між підрозділами бухгалтерського обліку, фінансового планування, ризик-менеджменту та комплаєнсу, а також порядок взаємодії з ДПС і НБУ та систему внутрішнього контролю податкових розрахунків.

Особливе місце в організаційній підсистемі посідає управління податковими ризиками, яке в умовах нестабільного законодавства має бути інтегроване до загальної системи управління ризиками банку. Визначено, що податковий ризик доцільно розглядати як складову операційного та комплаєнс-ризику з визначенням його власника, ключових індикаторів (частка невизначених податкових позицій, обсяг донарахувань за результатами перевірок, чутливість капіталу до зміни ставки) та порядку ескалації.

Технологічна підсистема охоплює програмне забезпечення для ведення обліку, модулі автоматизованого розрахунку податкових різниць та відстрочених податків, засоби формування податкової звітності та інструменти сценарного моделювання.

Отже, здійснений аналіз обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків надає можливість виявити низку системних факторів:

По-перше, нестабільність фіскальних правил. Чотириразова зміна ставки податку за три роки, ретроактивне застосування підвищених ставок і тимчасова заборона перенесення збитків унеможливлюють довгострокове податкове планування та підвищують вартість дотримання законодавства. Обліково-аналітичні системи банків змушені працювати у режимі постійного перерахунку, а аудитори – оцінювати доречність суджень щодо очікуваних ставок для відстрочених податків.

По-друге, дефіцит аналітичних інструментів прогнозування. Більшість банків розраховують податок ex post на основі фактичного фінансового результату, тоді як завдання управління капіталом вимагає ex ante оцінки податкового навантаження за сценаріями зміни ставки, обсягів списання заборгованості, переоцінки портфеля цінних паперів та динаміки резервів. Установлено, що інтеграція податкового блоку в моделі стрес-тестування капіталу залишається фрагментарною.

По-третє, недостатня інтеграція податкових даних до управлінської звітності. Податок на прибуток здебільшого відображається як єдиний рядок у звіті про фінансові результати, без декомпозиції за бізнес-напрямами, продуктами та центрами відповідальності, що не дає змоги оцінити реальну після-податкову прибутковість окремих сегментів.

По-четверте, обмежена автоматизація. Розрахунок податкових різниць за резервами та списаною заборгованістю часто здійснюється у напівручному режимі з використанням електронних таблиць, що підвищує операційний ризик і ускладнює аудиторський слід.

По-п'яте, нерівномірність податкового навантаження, зумовлена структурними відмінностями між банками, робить секторні показники непридатними для бенчмаркінгу, а відсутність стандартизованого розкриття інформації про складові ефективної ставки знижує порівнянність звітності.

Основні напрями розвитку обліково-аналітичного забезпечення оподаткування:

Перший напрям – формування підсистеми податкового прогнозування та сценарного моделювання, інтегрованої з процесами бюджетування і планування капіталу (ICAAP). Запропоновано включати до моделей щонайменше три сценарії ставки податку (базовий, підвищений, стресовий) та варіанти обмеження перенесення збитків, з розрахунком впливу на нормативи достатності капіталу і кредитний потенціал.

Другий напрям – стандартизація аналітичних регістрів узгодження фінансового та податкового обліку. Доцільно розробити на рівні НБУ або професійних об'єднань банків рекомендовану структуру регістрів податкових різниць, що забезпечить порівнянність даних, спростить аудит і зменшить операційний ризик.

Третій напрям – розширення розкриття інформації про податки у звітності банків: узгодження облікового прибутку з податковими витратами з деталізацією основних різниць, аналіз чутливості відстрочених податків до зміни ставки, опис податкових ризиків та невизначених податкових позицій, що відповідає світовій практиці прозорості та висновкам Beatty & Liao [11] щодо цінності деталізованого розкриття у банківській сфері.

Четвертий напрям – автоматизація податкових розрахунків шляхом інтеграції модулів податкового обліку в автоматизовані банківські системи з формуванням аудиторського сліду для кожної податкової різниці та автоматичним перерахунком відстрочених податків при зміні ставки.

П'ятий напрям – на рівні державної політики – перехід від ad hoc заходів до стабільної та передбачуваної фіскальної рамки для банківського сектору. Доцільним є закріплення багаторічного графіка ставок, попереднє оприлюднення змін щонайменше за рік до їх застосування та відмова від ретроактивного підвищення ставок, що відповідає рекомендаціям НБУ [4] і міжнародному досвіду, узагальненому Buch, Hilberg & Tonzer [12].

Реалізація зазначених напрямів дасть змогу перетворити обліково-аналітичне забезпечення оподаткування з інструменту реагування на інструмент управління, що підвищить стійкість банків до фіскальних шоків і якість інформації для всіх заінтересованих сторін.

Висновки і перспективи.

Досліджено сучасний стан обліково-аналітичного забезпечення оподаткування комерційних банків України та встановлено, що впродовж 2023–2026 рр. воно функціонувало в умовах безпрецедентної нестабільності фіскального режиму: базова ставка податку на прибуток банків змінювалася чотири рази, а на 2026 рік додатково запроваджено заборону врахування збитків минулих років і підвищене оподаткування дивідендів.

Систематизовано основні точки розбіжностей між фінансовим обліком за МСФЗ та податковим обліком банків, серед яких найбільш чутливими є податкові різниці за резервами під очікувані кредитні збитки та списанням безнадійної заборгованості, що підтверджено практикою 2025 року, коли саме списання кредитів зумовило непропорційне податкове навантаження на найбільший державний банк.

Проаналізовано динаміку фінансових результатів і податкових платежів банківської системи та доведено, що ефективна ставка оподаткування у 2025 р. перевищувала номінальну, а податкове навантаження розподілялося вкрай нерівномірно; у першому півріччі 2026 р. витрати з податку на прибуток перевищили чистий прибуток банків.

Обґрунтовано структуру обліково-аналітичного забезпечення оподаткування банку як системи нормативної, інформаційної, методичної, організаційної та технологічної підсистем і виявлено ключові проблеми чинної системи: нестабільність фіскальних правил, дефіцит інструментів прогнозування, недостатню інтеграцію податкових даних до управлінської звітності, обмежену автоматизацію та неспівставність показників податкового навантаження.

Запропоновано напрями вдосконалення: створення підсистеми податкового прогнозування та сценарного моделювання, інтегрованої з плануванням капіталу; стандартизацію аналітичних

регістрів податкових різниць; розширення розкриття податкової інформації у звітності; автоматизацію податкових розрахунків; перехід до стабільної й передбачуваної фіскальної рамки для банківського сектору.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною оцінкою впливу змін ставки податку на кредитну активність і структуру капіталу українських банків, а також із розробленням методики розкриття податкових ризиків у звітності банків відповідно до міжнародної практики.

Список використаних джерел

1. Державна податкова служба України. Особливості оподаткування банків податком на прибуток у 2026 році: найпоширеніші питання. URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/973943.html

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування банків податком на прибуток підприємств у 2026 році та перенесення строків введення в дію Електронної системи обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та рідин, що використовуються в електронних сигаретах» від 03.12.2025 № 4698-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4698-20

4. Національний банк України. Позиція Національного банку України щодо законопроєкту про оподаткування банків. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/pozitsiya-natsionalnogo-banku-ukrayini-schodo-zakonoproyektu-pro-opodatkuvannya-bankiv

5. Національний банк України. Наглядова статистика: основні показники діяльності банків України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

7. Ромашко, О. М., Крихівська, Н. О. Вплив податкового навантаження на прибутковість комерційних банків: аналітичний підхід. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2025. 20. URL: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-20-08-04

8. Фінансовий клуб. Нацбанк назвав найбільш прибуткові та збиткові банки 2025 року. https://finclub.net/news/natsbank-nazvav-naibilsh-prybutkovi-ta-zbytkovi-banky-2025-roku.html

9. Albertazzi, U., Gambacorta, L. Bank profitability and taxation. *Journal of Banking & Finance.* 2010. № 34(11). P. 2801–2810. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.06.003

10. Andries, K., Gallemore, J., Jacob, M. The effect of corporate taxation on bank transparency: Evidence from loan loss provisions. *Journal of Accounting and Economics.* 2017. 63(2–3). P. 307–328. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2017.03.004

11. Beatty, A., Liao, S. Financial accounting in the banking industry: A review of the empirical literature. *Journal of Accounting and Economics.* 2014. № 58(2–3). 339–383. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.08.009

12. Buch, C. M., Hilberg, B., Tonzer, L. Taxing banks: An evaluation of the German bank levy. *Journal of Banking & Finance*. 2016. № 72. P. 52–66. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2016.07.010

13. Capelle-Blancard, G., Havrylchyk, O. Incidence of bank levy and bank market power. *Review of Finance.* 2017. № 21(3). P. 1023–1046. DOI: https://doi.org/10.1093/rof/rfw069

14. Chiorazzo, V., Milani, C. The impact of taxation on bank profits: Evidence from EU banks. *Journal of Banking & Finance.* 2011. № 35(12). P. 3202–3212. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2011.05.002

15. Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H. The taxation of domestic and foreign banking. *Journal of Public Economics*. 2001. № 79(3). P. 429–453. https://doi.org/10.1016/S0047-2727(00)00071-2

16. Devereux, M. P., Johannesen, N., Vella, J. Can taxes tame the banks? Evidence from the European bank levies. *The Economic Journal.* 2019. № 129(624). P. 3058–3091. DOI: https://doi.org/10.1093/ej/uez028

17. Forbes Ukraine. Банки заробили 54 млрд грн у першому півріччі: чистий прибуток впав на 32 % через податок 50 %. https://forbes.ua/news/chistiy-pributok-bankiv-vpav-na-tretinu-cherez-pidvishcheniy-podatok-nbu-14082026-41227

18. Gallemore, J., Gipper, B., Maydew, E. Banks as tax planning intermediaries. *Journal of Accounting Research.* 2019. № 57(1). P. 169–209. DOI: https://doi.org/10.1111/1475-679X.12246

19. Gambacorta, L., Ricotti, G., Sundaresan, S., Wang, Z. Tax effects on bank liability structure. *European Economic Review*. 2021. № 138. P. 103820. DOI: https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103820

20. Horváth, B. L. The interaction of bank regulation and taxation. *Journal of Corporate Finance.* 2020. № 64. P. 101629. https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101629

21. Huizinga, H., Voget, J., Wagner, W. (2014). International taxation and cross-border banking. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2014. № 6(2), P. 94–125. DOI: https://doi.org/10.1257/pol.6.2.94

22. Merz, M., & Overesch, M. (2016). Profit shifting and tax response of multinational banks. *Journal of Banking & Finance*, 68, 57–68. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2016.03.015

23. Mind.ua. 50 %-й податок на прибуток банків повертається: скільки їм доведеться заплатити до держбюджету 2026 року? YRL: https://mind.ua/publications/20296257-50-j-podatok-na-pributok-bankiv-povertaetsya-skilki-yim-dovedetsya-zaplatiti-do-derzhbyudzhetu-2026-r

24. Schepens, G. Taxes and bank capital structure. *Journal of Financial Economics*. 2016. № 120(3). P. 585–600. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2016.01.015

25. Sirenko, N., Baryshevskaya, I., Poltorak, A., & Shyshpanova, N. State and tendencies of intergovernmental regulation in Ukraine in conditions of fiscal decentralization. *Financial and credit activity: problems of theory and practice.* 2018. № 2(25). P. 157–164. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136489

Статтю отримано: 29.06.2026 / Рецензування 13.08.2026 / Прийнято до друку: 30.10.2026

Nataliia Yevdokymova
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Financial and Economic Disciplines Municipal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities and Pedagogical College"
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: evdokimovanatalia1976@vgpk.edu.ua
ORCID: 0009-0007-1034-560X
Svitlana Kirian
PhD in Economics Sciences, Associate Professor
Department of Finance and Accounting
Private Institute "Kyiv Cooperative Institute of Business and Law"
Kyiv, Ukraine
E-mail: s_kiryan@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0434-0577

CURRENT STATE OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR TAXATION OF COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE

Abstract

Introduction. *The article examines the current state of accounting and analytical support for the taxation of commercial banks in Ukraine amid fiscal instability, changes in tax legislation, and the need to ensure the financial resilience of the banking system under martial law. The relevance of the study is determined by the growing fiscal significance of the banking sector and the increasing complexity of reconciling financial accounting under International Financial Reporting Standards (IFRS) with tax accounting requirements. Particular attention is paid to changes in corporate income tax rates applicable to banks, the impact of tax policy adjustments on financial results and tax liabilities, and the role of accounting and analytical instruments in ensuring the accuracy, transparency, and effectiveness of tax calculations.*

Purpose. *The purpose of the study is to assess the current state of accounting and analytical support for the taxation of commercial banks in Ukraine, identify its structural components and key operational challenges, and substantiate directions for its improvement under conditions of an unstable fiscal environment and evolving regulatory requirements.*

Methods. *The study employs general scientific and special research methods, including analysis and synthesis, the systems approach, statistical analysis, comparison, grouping, and generalization. These methods are used to examine the regulatory framework governing bank taxation, identify discrepancies between financial and tax accounting, assess the dynamics of financial results and corporate income tax payments, and develop a structural model of accounting and analytical support for bank taxation. The information base comprises Ukrainian regulatory and legal acts, materials published by the National Bank of Ukraine and the State Tax Service of Ukraine, financial and tax reporting of commercial banks, and scientific publications by Ukrainian and international researchers.*

Results. *The regulatory framework governing the taxation of commercial banks in Ukraine has been systematized, and the principal discrepancies between financial accounting under IFRS and tax accounting have been identified, particularly regarding expected credit loss allowances, the write-off of bad debts, the revaluation of financial instruments, deferred tax assets, and the carry-forward of tax losses. An analysis of the dynamics of financial results and corporate income tax*

payments in the banking sector for 2022–2026 has made it possible to identify the specific features of tax burden formation and its distribution among banking institutions. The findings indicate that the effective tax rate of the banking sector in 2025 exceeded the nominal rate of 25%, while tax payments were highly concentrated among individual institutions. A structural model of accounting and analytical support for bank taxation has been developed, incorporating regulatory, informational, methodological, organisational, and technological subsystems. The principal shortcomings of the existing system have been identified, including the instability of tax regulations, insufficient analytical tools for forecasting tax liabilities under alternative scenarios, limited integration of tax data into management reporting, and inadequate automation of tax calculations.

Discussion. *Further research should focus on improving the methodological framework for accounting and analytical support for the taxation of commercial banks in Ukraine in response to changes in tax legislation and the digital transformation of the financial sector. Priority areas include the development of tax burden forecasting models based on alternative macroeconomic and regulatory scenarios, the standardisation of analytical registers for reconciling financial and tax accounting data, and the integration of automated data-processing technologies into tax planning, monitoring, and analysis. Particular attention should be devoted to assessing the impact of changes in tax policy on banks' financial stability, profitability, and lending capacity, as well as to developing approaches that promote a stable and predictable fiscal environment for the Ukrainian banking system.*

Keywords: *accounting and analytical support, bank taxation, corporate income tax, commercial banks, tax burden, deferred tax assets, financial reporting, IFRS.*

References

1. *State Tax Service of Ukraine*. (2026). Osoblyvosti opodatkuvannia bankiv podatkom na prybutok u 2026 rotsi: naiposhyrenishi pytannia [Peculiarities of bank profit taxation in 2026: the most common questions]. https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/973943.html [in Ukrainian].

2. *Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» of 16.07.1999 No. 996-XIV*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14 [in Ukrainian].

3. *Law of Ukraine «On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Laws of Ukraine Regarding Peculiarities of Taxation of Banks with Corporate Income Tax in 2026 and Postponement of the Introduction of the Electronic System for the Circulation of Alcoholic Beverages, Tobacco Products and Liquids Used in Electronic Cigarettes» of 03.12.2025 No*. 4698-IX. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4698-20 [in Ukrainian].

4. *National Bank of Ukraine*. (2026). Pozytsiia Natsionalnoho banku Ukrainy shchodo zakonoproiektu pro opodatkuvannia bankiv [Position of the National Bank of Ukraine on the draft law on bank taxation]. https://bank.gov.ua/ua/news/all/pozitsiya-natsionalnogo-banku-ukrayini-schodo-zakonoproyektu-pro-opodatkuvannya-bankiv [in Ukrainian].

5. *National Bank of Ukraine*. (2026). Nahliadova statystyka: osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy [Supervisory statistics: key performance indicators of Ukrainian banks]. https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist [in Ukrainian].

6. *Tax Code of Ukraine of 02.12.2010 No. 2755-VI*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 [in Ukrainian].

7. Romashko, O. M., & Krykhivska, N. O. (2025). Vplyv podatkovoho navantazhennia na prybutkovist komertsiinykh bankiv: analitychnyi pidkhid [The impact of the tax burden on the profitability of commercial banks: an analytical approach]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia, 20.* https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-20-08-04 [in Ukrainian].

8. *Financial Club.* (2026). Natsbank nazvav naibilsh prybutkovi ta zbytkovi banky 2025 roku [The National Bank named the most profitable and loss-making banks of 2025]. https://finclub.net/news/natsbank-nazvav-naibilsh-prybutkovi-ta-zbytkovi-banky-2025-roku.html [in Ukrainian].

9. Albertazzi, U., & Gambacorta, L. (2010). Bank profitability and taxation. *Journal of Banking & Finance, 34(11),* 2801–2810. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.06.003

10. Andries, K., Gallemore, J., & Jacob, M. (2017). The effect of corporate taxation on bank transparency: Evidence from loan loss provisions. *Journal of Accounting and Economics, 63(2–3),* 307–328. https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2017.03.004

11. Beatty, A., & Liao, S. (2014). Financial accounting in the banking industry: A review of the empirical literature. *Journal of Accounting and Economics, 58(2–3),* 339–383. https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2014.08.009

12. Buch, C. M., Hilberg, B., & Tonzer, L. (2016). Taxing banks: An evaluation of the German bank levy. *Journal of Banking & Finance, 72,* 52–66. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2016.07.010

13. Capelle-Blancard, G., & Havrylchyk, O. (2017). Incidence of bank levy and bank market power. *Review of Finance, 21(3),* 1023–1046. https://doi.org/10.1093/rof/rfw069

14. Chiorazzo, V., & Milani, C. (2011). The impact of taxation on bank profits: Evidence from EU banks.

Journal of Banking & Finance, 35(12), 3202–3212. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2011.05.002

15. Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2001). The taxation of domestic and foreign banking. Journal of Public Economics, 79(3), 429–453. https://doi.org/10.1016/S0047-2727(00)00071-2

16. Devereux, M. P., Johannesen, N., & Vella, J. (2019). Can taxes tame the banks? Evidence from the European bank levies. *The Economic Journal, 129(624),* 3058–3091. https://doi.org/10.1093/ej/uez028

17. *Forbes Ukraine. (2026). Banky zarobyly 54 mlrd hrn u pershomu pivrichchi: chystyi prybutok vpav na 32 % cherez* podatok 50 % [Banks earned UAH 54 billion in the first half of the year: net profit fell by 32 % due to the 50 % tax]. https://forbes.ua/news/chistiy-pributok-bankiv-vpav-na-tretinu-cherez-pidvishcheniy-podatok-nbu-14082026-41227 [in Ukrainian].

18. Gallemore, J., Gipper, B., & Maydew, E. (2019). Banks as tax planning intermediaries. Journal of Accounting Research, 57(1), 169–209. https://doi.org/10.1111/1475-679X.12246

19. Gambacorta, L., Ricotti, G., Sundaresan, S., & Wang, Z. (2021). Tax effects on bank liability structure. *European Economic Review, 138*, 103820. https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103820

20. Horváth, B. L. (2020). The interaction of bank regulation and taxation. Journal of Corporate Finance, 64, 101629. https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101629

21. Huizinga, H., Voget, J., & Wagner, W. (2014). International taxation and cross-border banking. *American Economic Journal: Economic Policy, 6(2),* 94–125. https://doi.org/10.1257/pol.6.2.94

22. Merz, M., & Overesch, M. (2016). Profit shifting and tax response of multinational banks. Journal of Banking & Finance, 68, 57–68. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2016.03.015

23. *Mind.ua.* (2025). 50 %-i podatok na prybutok bankiv povertaietsia: skilky yim dovedetsia zaplatyty do derzhbiudzhetu 2026 roku? [The 50 % bank profit tax is back: how much will they have to pay to the state budget in 2026?]. https://mind.ua/publications/20296257-50-j-podatok-na-pributok-bankiv-povertaetsya-skilki-yim-dovedetsya-zaplatiti-do-derzhbyudzhetu-2026-r [in Ukrainian].

24. Schepens, G. (2016). Taxes and bank capital structure. *Journal of Financial Economics, 120(3),* 585–600. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2016.01.015

25. Sirenko, N., Baryshevskaya, I., Poltorak, A., & Shyshpanova, N. (2018). State and tendencies of intergovernmental regulation in Ukraine in conditions of fiscal decentralization. *Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2(25),* 157–164. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136489

Received: 06.29.2026 / Review 08.13.2026 / Accepted 10.30.2026